

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

SLOVAK JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava

2021, Volume XIX., Issue 4, Pages 311 – 330

ISSN 1336-1562 (print), ISSN 1339-2751 (online)

Submitted: 2. 11. 2021 | Accepted: 13. 12. 2021 | Published 15. 12. 2021

RUSKO-POBALTSKÉ VZŤAHY RUSSIAN-BALTIC RELATIONS

Ivan Majchút¹, Martin Bakič²

Rusko-pobaltské vzťahy prešli od rozpadu Sovietskeho zväzu v roku 1991 do súčasnosti zásadným vývojom v bezpečnostnej (vojenskej), ekonomickej a politickej oblasti. Vzťahy medzi Ruskou federáciou a troma pobaltskými štátmi (Estónskom, Lotyšskom a Litvou) zásadne ovplyvňujú spoluprácu uvedených aktérov so Severoatlantickou alianciou ako aj s Európskou úniou v zmienенých oblastiach. Cieľom článku je analyzovať vývoj rusko-pobaltských vzťahov po rozpade Sovietskeho zväzu až do súčasnosti, vytypovať a objasniť potenciálne bezpečnostné hrozby v pobaltskom regióne a vytýčiť najvýznamnejšie medzníky v rusko-pobaltských vzťahoch. Taktiež vyhodnocuje hrozbu ozbrojenej konfrontácie Aliancie a Ruska v Pobaltí ako aj možnosť snahy Ruska získať vyšší vplyv v regióne inou formou. Na dosiahnutie vyššie uvedeného cieľa a na vyššie uvedené vyhodnotenia boli využité predovšetkým metódy analýzy, syntézy, indukcie, dedukcie, generalizácie, komparácie a metóda scenárov.

Kľúčové slová: medzinárodné vzťahy, bezpečnostné hrozby, Pobaltské štáty, Ruská federácia

Since the collapse of the Soviet Union in 1991, Russian-Baltic relations have undergone fundamental changes in the security (military), economic and political spheres. Relations between the Russian Federation and the three Baltic states (Estonia, Latvia and Lithuania) fundamentally affect the cooperation of these actors with the North Atlantic Alliance as well as with the European Union in these spheres. The aim of the article is to analyse the development of Russian-Baltic relations after the collapse of the Soviet Union to the present, to identify and clarify potential security threats in the Baltic region and to identify the most important milestones in Russian-Baltic relations. It also assesses the threat of an armed confrontation between the Alliance and Russia in the Baltics, as well as the possibility of Russia's efforts to gain more influence in the region in another form. In order to achieve the above-mentioned goal and for the above-mentioned evaluations,

¹ doc. Ing. Ivan Majchút, PhD., Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, email: ivan.majchut@aos.sk

² Ing. Martin Bakič, Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, email: mattibak@gmail.com

the methods of analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, comparison and the scenario method were used.

Key words: international relations, security threats, Baltic states, Russian Federation

JEL: F50, F52

1 Úvod

Po úplnom rozpade Sovietskeho zväzu v roku 1991 získali tri pobaltské štáty Estónsko, Lotyšsko a Litva nezávislosť. Na jednej strane museli riešiť otázky svojej bezpečnosti a obrany a na strane druhej to boli ich ekonomické problémy. Otázky svojej bezpečnosti a obrany sa rozhodli riešiť vstupom do Severoatlantickej aliancie (NATO). Riešenie ekonomických problémov videli okrem iného aj v naviazaní vzťahov s Európskou úniou (EÚ). Tá predstavovala pre uvedené pobaltské štáty novú a najperspektívnejšiu alternatívu k zvýšeniu ekonomického rastu. Integrácia do NATO sa im podarila v marci 2004 a o dva mesiace neskôr sa im podarila aj integrácia do EÚ. Zmienené integračné procesy sa stali novými a obrovskými krokmi, čo predstavovalo určitú istotu a prognózu nového budovania a zároveň prosperity pobaltských štátov od rozpadu Sovietskeho zväzu.

Rok 2004 môžeme vnímať ako rok, ktorý predstavuje míľnik v novom usporiadaní rusko-pobaltských vzťahov. Ruská federácia (RF) od roku 1991 zvädzala boj s celým radom problémov. Na jednej strane prišla o územia pri Baltskom mori, ktoré predstavovali ekonomický (obchodný) a strategický potenciál, na strane druhej stratila priamy prístup ku svojej Kaliningradskej oblasti. Zároveň sa vzťah RF a všetkých troch pobaltských štátov významne zmenil po ich vstupe do NATO a EÚ. Vyvolalo to množstvo otázok v oblasti politiky, bezpečnosti ako aj ekonomiky keďže bezpečnosť a obranu štátu priamo ovplyvňujú i politické, geografické a historické faktory.

Cieľom príspevku je analyzovať vývoj rusko-pobaltských vzťahov po rozpade Sovietskeho zväzu až do súčasnosti z bezpečnostného i ekonomického hľadiska. Ďalším cieľom je vytypovať a objasniť potenciálne bezpečnostné hrozby v pobaltskom regióne, ktoré vstupom pobaltských štátov do NATO a EÚ zmenili jeho bezpečnostné a vojensko-operačné prostredie.

Autori tohto článku si kladú za cieľ vytýčiť najvýznamnejšie medzníky v rusko-pobaltských vzťahoch. Pozornosť venujú potenciálnym bezpečnostným hrozbám v pobaltskom regióne, pričom sa zameriavajú na ruský prístup k pobaltskému regiónu ako aj na reakcie Severoatlantickej aliancie na bezpečnostné hrozby s dôrazom na jej vojenskú prítomnosť v zmienenom regióne. V závere sa autori venujú možným scenárom vývoja situácie v rusko-pobaltských vzťahoch. Vyhodnocujú hrozbu ozbrojenej konfrontácie Aliancie a Ruska v Pobaltí ako aj možnosť snahy Ruska získať vyšší vplyv v regióne inou formou. Na dosiahnutie vyššie uvedeného cieľa a na vyššie

uvedené vyhodnotenia autori využili predovšetkým metódy analýzy, syntézy, indukcie, dedukcie, generalizácie, komparácie a metódu scenárov.

2 STRUČNÝ EXKURZ DO VÝVOJA NOVODOBÝCH RUSKO-POBALTSKÝCH VZŤAHOV

20. storočie sa nieslo v znamení premenlivosti a predovšetkým nestability v pobaltskom regióne. V období prvej svetovej vojny bol pobaltský región okupovaný Nemeckom ale následne sa dostal späť pod ruskú nadvládu. Pobaltské štáty sa snažili získať nezávislosť, ktorú nakoniec získali na mierovej konferencii v Paríži v roku 1919. V období po prvej svetovej vojne sa pobaltské štáty nachádzali medzi dvoma najsilnejšími rivalmi tej doby. Na jednej strane to bol komunistický Sovietsky zväz a na strane druhej to bolo nacistické Nemecko. Počas druhej svetovej vojny Sovietsky zväz v roku 1939 obsadil pobaltský región na základe Paktu Molotov-Ribbentrop, následne v roku 1941 bolo územie okupované Nemeckom, pričom na konci vojny sa územie opäť vrátilo pod hegemoniu Sovietskeho zväzu. V 80. rokoch 20. storočia začal Michail Gorbačov uplatňovať umiernenejšiu politiku a v súvislosti s tým sa v Pobaltí objavila snaha o získanie nezávislosti. S tou sa však nestotožňovala ruský hovoriaca časť obyvateľstva v tomto regióne. Nakoniec bol pobaltský región súčasťou Sovietskeho zväzu až do roku 1991, keď v rámci zložitých procesov rozpadu Sovietskeho zväzu tri pobaltské štáty získali svoju nezávislosť (Bater, 2021).

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa ocitol veľký počet etnických Rusov mimo územia súčasnej RF. V nadväznosti na stratu územia sa začal v RF používať pojem „blízke zahraničie“ pre štáty, ktoré boli súčasťou Sovietskeho zväzu. Z vyššie uvedeného historického prierezu vyplýva sporná otázka, či pobaltské štáty sú alebo nie sú pre RF súčasťou blízkeho zahraničia. Pobaltské štáty sa po rozpade Sovietskeho zväzu odklonili nielen od RF, ale odmietnutím členstva v Spoločenstve nezávislých štátov (SNŠ)³ aj od celého postsovietského priestoru (Rywkin, 2015).

Historické fakty v rusko-pobaltských vzťahoch majú značný význam z hľadiska ekonomiky. Pobaltie predstavovalo pre RF hlavne strategicky významnú oblasť, ktorá slúžila ako tranzitné územie, cez ktoré prúdil ruský export do Európy. RF sa snaží problematiku exportu diverzifikovať a hľadať nové alternatívy tranzitu. Pomerne závažné je to predovšetkým v oblasti energetiky, kde sa RF síce snaží o realizáciu spoločných projektov na európskom trhu napríklad s Nemeckom a Francúzskom avšak svoj záujem o pobaltský región nestratila. Naopak pobaltské štáty sa usilujú o zníženie svojej energetickej závislosti na Rusku (Dukhanin 2019, s. 6).

Po rozpade Sovietskeho zväzu môžeme charakterizovať rusko-pobaltské vzťahy ako napäté, odporujúce (protirečiacie) až nepriateľské. RF sa snažila

³ Spoločenstvo nezávislých štátov je organizácia, ktorá vznikla v decembri 1991 po rozpade Sovietskeho zväzu. Tvorili ho štáty, ktoré vznikli z bývalých sovietskych republík. Estónsko, Lotyšsko a Litva členstvo v ňom odmietli.

o začlenenie Estónska, Lotyšska a Litvy naspäť do federácie. Na jednej strane využívala na dosiahnutie svojich cieľov donucovacie prostriedky, ktoré realizovala prostredníctvom ekonomického nátlaku. Na strane druhej sa snažila vytvárať pre región výhodné podmienky. Za snahu o vytváranie priaznivých podmienok je možné považovať ruské bezpečnostné záruky v rokoch 1997 až 1998. Cieľom RF bolo okrem ekonomických a politických záujmov posilniť aj práva menšín v Lotyšsku a Estónsku. V neposlednom rade ruská strana požadovala rešpektovanie ruských záujmov pobaltskými štátmi (Karabeshkin 2006, s. 157).

Vzhľadom na to, že pobaltský región predstavuje z ruského pohľadu lepšiu dostupnosť k Európe, má pre RF strategickú polohu. RF sa snažila ponúkať pobaltským štátom nové lukratívne možnosti avšak tie spoluprácu predovšetkým v oblasti bezpečnosti s RF odmietali. Ich cieľom bolo nadviazať spoluprácu a partnerstvo s členskými krajinami NATO a EÚ a taktiež integrácia do uvedených organizácií. K zlepšeniu vzťahov medzi nimi došlo až v roku 2000 (Morozov, 2004).

Hlavným cieľom RF v tejto súvislosti bolo zastaviť rozširovanie NATO o krajiny bývalého Sovietskeho zväzu a to primárne z dôvodu ich blízkosti k územia RF ako aj z dôvodu snahy obmedziť rozširovanie vplyvu Aliancie. Ruský premiér Viktor Černomyrdin sa snažil o integráciu pobaltských štátov k RF čo sa mu však nepodarilo.

Je potrebné poznamenať, že v období pred samotným vstupom pobaltských štátov do EÚ došlo k prelomu v rusko-pobaltských vzťahoch. EÚ apelovala na dotknutých aktérov, aby hlavne na ruskej strane došlo k podpore a urovnaniu vzťahov s pobaltskými štátmi. Na strane druhej EÚ apelovala na pobaltské štáty, aby zmiernili svoje protiruské postoje.

V nadväznosti na kritiku EÚ a na uvedené udalosti, do procesov aktívne vstupovali aj pobaltské štáty. Ich zahraničná politika sa značne líšila. Predovšetkým spolupráca medzi Lotyšskom a Estónskom vo vzťahu k RF bola problematická a neistá. Vzťahy Litvy s RF by sa naopak dali považovať za priaznivé až optimistické. K rozdielnostiam medzi aktérmi prispelo široké spektrum faktorov. Predovšetkým to boli protiruské postoje, problémy s rusko-jazyčnou časťou spoločnosti, alebo nejasnosti v pohľadoch na historické udalosti. Je potrebné poznamenať, že aj samotná RF sa začala viac ako predtým orientovať na západné krajiny, ako Francúzsko a Nemecko. V roku 2005 pri oslavách 750. výročia založenia mesta Kaliningrad môžeme spozorovať ochladenie vzťahov medzi RF a pobaltskými štátmi, pričom vrcholní predstavitelia pobaltských štátov sa osláv nezúčastnili, avšak predstavitelia Francúzska a Nemecka boli prítomní (Karabeshkin 2006, s. 157).

Rozširovanie NATO a EÚ znamenalo pre RF prehodnotenie zahraničnej politiky so zmenami záujmov a cieľov k pobaltským štátom a zároveň prehodnotenie celkového bezpečnostného priestoru v blízkosti hraníc RF. Strata strategicky

významných území a priestorov v Baltskom mori zohrávala významný dopad na ekonomickú a bezpečnostnú oblasť.

Bezpečnostná problematika v rusko-pobaltských vzťahoch sa odvíjala od hraničných sporov a nezhôd. Ako už bolo spomenuté, spory primárne pramenili z historických udalostí a z vymedzenia hraníc. RF musela vo veľmi krátkom časovom období pretransformovať bezpečnostnú stratégiu a upraviť svoje záujmy z dôvodu novej pomyselnej hraničnej línie so štátmi inklinujúcimi k NATO a EÚ. O to viac, že Kaliningradská oblasť stratila priame pozemné prepojenie so svojim štátom.

Na napäté rusko-pobaltské vzťahy vplýval aj pod celý rad udalostí, ktoré síce nespádali do predmetného regiónu, ale priamo ovplyvňovali zahraničnú politiku RF a bezpečnostné prostredie Pobaltia. Medzi najkritickejšie a najvystupňovanejšie patrili gruzínsky konflikt v roku 2008 a ukrajinská kríza v roku 2014. Po slede udalostí bola ruská zahraničná politika k západne orientovaným krajinám chápaná ako nepriateľná a agresívna. Západ začal klásť viac dôrazu na posilnenie vzťahov so štátmi priamo susediacimi s RF (Pop 2016, s. 55).

V súčasnej dobe stále pretrváva bariéra v rozvoji rusko-európskych vzťahov. Podpísali sa na tom predovšetkým udalosti v roku 2014 na Ukrajine. Narušili sa jednania medzi zmienenými aktérmi a prerušili sa predchádzajúce dialógy. Dôsledkom boli uvalené sankcie na RF, čo v konečnom dôsledku nič nezmenilo na skutočnosti, že stále ide o kľúčového partnera EÚ a o silného hráča v medzinárodnom bezpečnostnom prostredí. To má prirodzene bezprostredný vplyv aj na Pobaltie.

3 RUSKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA VOČI POBALTSKÝM ŠTÁTOM

Pri posudzovaní vývoja zahraničnej politiky RF voči trom pobaltským štátom sa javí za najvhodnejšie vychádzať z „Konceptie zahraničnej politiky Ruskej federácie“ v rozmedzí rokov 1993 až 2016. Prirodzene, že v rámci uvedených materiálov nás prioritne zaujímajú pobaltské štáty so zameraním na ekonomickú, bezpečnostnú a politickú problematiku. Pritom nesmieme opomenúť vplyvy NATO a EÚ.

Koncepcia z roku 1993 kladla dôraz na rozvíjanie vzťahov najmä s pobaltskými krajinami (označovanými ako krajiny blízkeho zahraničia), so štátmi SNŠ, ale taktiež s USA a EÚ. Koncepcia RF sa primárne zaoberala nedostačujúcou až slabou ochranou hraníc s pobaltskými štátmi rovnako ako s hranicami väčšiny štátov bývalého Sovietskeho zväzu. Ochrana bola zameraná na ruskú nezávislosť, suverenitu a územnú celistvosť. RF sa od začiatku rozpadu Sovietskeho zväzu zameriavala na ochranu práv a slobôd ruských občanov v zahraničí (Melville – Shackleina 2017, s. 27-64).

Na spoluprácu a perspektívy vzťahov s NATO a EÚ sa Koncepcia RF z roku 1993 orientovala len okrajovo. NATO nebolo priamo ani nepriamo označované za bezpečnostnú hrozbu pre ruské národné záujmy. Naopak, okrem politických kontaktov

kládla Konceptia RF dôraz i na vojenské väzby a spoločné vojenské cvičenia. Spolupráca RF a NATO vo vojenskej oblasti sa pritom v súčasnosti považuje za takmer nerealizovateľnú. Uvedená koncepcia, z pohľadu vzťahov RF s krajinami EÚ, vyznieva v oblasti ekonomickej spolupráce skôr pozitívne. Naopak oblasť politicko-bezpečnostnej spolupráce stála v tejto koncepcii v úzadí.

V súlade so svojimi základnými cieľmi a princípmi zahraničnej politiky sa RF v tomto období zasadzovala za reformu Organizácie spojených národov (OSN) a predovšetkým za rozšírenie členskej základne Bezpečnostnej rady OSN. Zároveň RF využila svoje skúsenosti, prostriedky a podporu OSN na procesy svojej vnútornej zmeny a na zachovávanie mieru v kľúčových regiónoch ruskej zahraničnej politiky (Holas 2012, s. 122).

V rámci Konceptie z roku 2000 sa RF v zahraničnej politike a bezpečnostnej problematike prezentuje, ako vhodný a seriózný partner v medzinárodných vzťahoch. V globálnom bezpečnostnom prostredí vystupuje ako plnohodnotná krajina, ktorá napomáha ku stabilite a zabezpečuje trvalý mier. V bezpečnostnej otázke je v uvedenej koncepcii považovaný za najväčšiu hrozbu medzinárodný terorizmus. V jeho dôsledkoch môže dôjsť ku strate rovnováhy v jednotlivých štátoch (MFARF, 2000).

Pre ruskú zahraničnú politiku majú vzťahy v rámci pobaltského regiónu strategický význam. Spolupráca RF s jednotlivými pobaltskými štátmi je zabezpečená prostredníctvom bilaterálnych dohôd. Primárnym záujmom a cieľom RF je rozvoj vzťahov s pobaltskými štátmi a to predovšetkým v súvislosti so záujmom viažucim sa k ruským menšinám žijúcim na ich území. Ďalším hlavným záujmom je posilnenie ekonomickej spolupráce a vytvorenie zóny voľného obchodu. Ak sa zameriame na pobaltské štáty ako na členov EÚ, cieľom ruskej zahraničnej politiky je vytvoriť stabilné a bezpečné prostredie, ktoré je založené na spolupráci s EÚ. EÚ v tomto prípade predstavuje pre RF kľúčového aktéra, a preto sa usiluje o užšiu spoluprácu. V prípade pobaltských štátov RF uvádza, že má s nimi pozitívne vzťahy a bude sa usilovať o ich rozvoj. Hlavným motívom spolupráce RF a pobaltských štátov na ich územiach je samotná ochrana ruských občanov, čo predstavuje pre RF národný záujem a dlhodobý cieľ v jej zahraničnej politike. V súvislosti s Litvou, Lotyšskom a Estónskom sa ruská politika odvoláva a určuje si primárny cieľ vzájomnej spolupráce a rešpekte v súvislosti s otázkou ruských menšín v týchto krajinách (MFARF, 2000).

V koncepcii RF z roku 2008 je v globálnej bezpečnostnej problematike vyjadrený hlavný záujem RF bojovať proti novým hrozbám a konfliktom. Vo vzťahu k európskej otázke si RF kladie veľké ciele, pričom chce vytvoriť systém založený na kolektívnej bezpečnosti a spolupráci v rámci euroatlantického priestoru. Rovnako ako v Konceptii z roku 2000 predstavuje EÚ pre RF hlavného partnera, a preto v jej záujme je nadviazať užšiu spoluprácu. Jednoznačne nie je možné oddeliť bezpečnostnú a ekonomickú problematiku. Nerovnováha a nevyrovnanosť v bezpečnostných, ekonomických a politických otázkach vedie k polarizácii v globálnom bezpečnostnom

prostredí. Obdobne ako v predošlej koncepcii RF z roku 2000 je hlavným protivníkom medzinárodný terorizmus, ktorý ovplyvňuje zahraničnú a domácu politiku štátu. Rusko si zachováva svoj negatívny postoj k rozširovaniu Aliancie. Najmä k plánom prijatia Ukrajiny a Gruzínska do NATO, ako aj k približovaniu vojenskej infraštruktúry NATO k ruským hraniciam. Dôvodom je porušovanie princípu bezpečnostnej rovnováhy a smerovania k vytváraniu nových bezpečnostných línií v Európe (MFARF, 2008).

Z pohľadu Pobaltia je z koncepcie badateľná snaha o návrat ruských občanov späť do ruskej vlasti. RF vystupuje vo vzťahu k Pobaltiu opatrnejšie ako v predošlej koncepcii, ale plánuje spolupracovať v rámci dobrého susedstva. Pojednáva sa hlavne o ruskej strategickej spolupráci založenej na dobrom partnerstve a ruských záujmoch. Primárnym plánom a myšlienkou je spolupráca medzi RF a pobaltskými štátmi so zameraním na problematiku ruských občanov žijúcich v týchto štátoch. Zároveň sa kladie dôraz na ich vzdelanie, sociálne a pracovné podmienky.

V koncepcii RF z roku 2013 je za hlavný cieľ v rámci bezpečnostnej otázky prezentované zabránenie akémukoľvek ozbrojenému konfliktu. Uvádza, že k ochrane ruských občanov je RF pripravená využiť všetky prostriedky. Zároveň zdôrazňuje, že ozbrojené konflikty musia byť riešené v rámci medzinárodného prostredia. Riešenie bezpečnostnej otázky RF nachádza v dialógu diplomacie medzi aktérmi. Podobne ako v predchádzajúcich koncepciách RF, v bezpečnostnej problematike je venovaná pozornosť medzinárodnému terorizmu. Deklaruje pomoc pri návrate ruských občanov žijúcich v zahraničí. Prostredníctvom sociálnych otázok sa RF snaží získať lepší až priamo pozitívny vzhľad vo svete (MFARF, 2013). Ak sa na túto koncepciu pozrieme z pohľadu pobaltských štátov, tie pre RF predstavujú hlavne tranzitnú oblasť, cez ktorú je dodávaný plyn a ropa do EÚ.

V koncepcii RF z roku 2016 je hlavný dôraz kladený na previazanosť bezpečnostnej a ekonomickej oblasti. Za podstatnú považuje RF bezpečnostnú situáciu v regióne bývalého Sovietskeho zväzu, pričom do popredia uvádza strategickú spoluprácu medzi RF a krajinami v tomto regióne. RF a EÚ spolupracujú v množstve problematických otázok súčasnej doby zaoberajúcej sa terorizmom a migráciou. Európsky nesúhlas s vytvorením spoločného bezpečnostného rámca znamenal ochladenie vzťahov medzi aktérmi. Nič menej, pre RF predstavuje EÚ stále dôležitého partnera, a to ako z obchodnej aj politickej oblasti. Obdobne ako v minulých rokoch predstavuje hlavnú prekážku ruský vízový režim. RF má ambíciu prostredníctvom multilaterálnych rokovaní medzi štátmi bývalého Sovietskeho zväzu bojovať proti bezpečnostným hrozbám a zároveň zaistiť spoluprácu v ekonomickej oblasti. Ďalšími záujmami RF je upevniť spoločné historické a kultúrne prvky a zdôrazniť podporu ruským krajanom žijúcich v týchto krajinách. V neposlednom rade, snahou ruskej zahraničnej politiky je náprava konfliktných prvkov v celom postsovietskom regióne (MFARF, 2016). Z toho jednoznačne vyplýva, že sa to týka aj pobaltských štátov.

4 KALININGRADSKÁ OTÁZKA (STRUČNE)

Východné Prusko (pred vojnou súčasť Nemecka) bolo po 2. svetovej vojne, ako výsledok Postupimskej dohody z roku 1945, rozdelené. Jeho južná (väčšia) časť pripadla Poľsku a severná zas Sovietskemu zväzu. Práve z uvedenej severnej časti bola vytvorená Kaliningradská oblasť. Bola pomenovaná podľa mesta Kaliningrad⁴, ktoré predstavuje jej administratívne centrum. Na dekády sa stala jednou z najmilitarizovanejších miest v Európe, s veliteľstvom Baltskej flotily, s počtom nasadených vojakov dosahujúcich číslo 100 000 a taktickými jadrovými zbraňami, namierenými na štáty NATO (Ivanauskas – Keršanskas – Kasčiūnas 2017, s. 124).

Kaliningradská oblasť nemá priame pozemné spojenie s územím RF a tým pádom je ruskou exklávou⁵ na pobreží Baltského mora. Rozšírením NATO a rozšírením EÚ o Pobaltské štáty sa Kaliningradská oblasť stala úplne obkolesená štátmi NATO a EÚ. Kaliningradská otázka ovplyvňuje rusko-pobaltské vzťahy zásadne a to predovšetkým z bezpečnostného a politického hľadiska.

Rozpad Sovietskeho zväzu otvoril nové možnosti pre najzápadnejší región Ruska. Očakávaná potenciálneho „ruského Hongkongu“, ktorý by slúžil ako most na spoluprácu s Európou boli na začiatku 90. rokov vysoké. Neskôr však zostali nesplnené. Od roku 1999 je však Kaliningrad priestorom opätovnej postupnej militarizácie, ktorá odráža rastúcu nespokojnosť Moskvy s usporiadaním Európy po studenej vojne. Od roku 1999 do súčasnosti bola oblasť hostiteľom štyroch strategických vojnových hier pod krycím názvom „Západ“, z ktorých každá nasledujúca prevyšovala tú predchádzajúcu aj v kvalitatívnych aj kvantitatívnych parametroch (De Pedro a kol. 2017, s. 11).

V kontexte napätých vzťahov medzi EÚ a Ruskom je potrebné pripomenúť, že už od začiatku deväťdesiatych rokov bola Kaliningradská oblasť podporovaná projektmi financovanými EÚ. EÚ sledovala ciele, ako napr. zmiernenie bolestivého prechodu z plánovaného, vojensky orientovaného hospodárstva na trhové a voľný obchod, a zároveň poskytovanie odborných znalostí pri reštrukturalizácii miestneho hospodárstva smerom k malým a stredným podnikom, zvýšenie úrovne ochrany životného prostredia (počas sovietskeho obdobia sa to zanedbávalo), posilnenie a podpora cezhraničných väzieb, medziregionálnej spolupráce a dialógu a integrácia oblasti do Pobaltia (jedného z najrýchlejšie sa rozvíjajúcich makroregiónov vo svete). Avšak, napriek prideleným zdrojom (približne 132 miliónov eur na obdobie rokov 2007–2014) je badať málo praktických výsledkov (De Pedro a kol. 2017, s. 28).

⁴ V nemčine Königsberg, v slovenčine Kráľovec (avšak s uvedeným názvom sa bežne nestretávame).

⁵ Exkláva je pojem z medzinárodného práva a označuje časť vlastného územia (napr. štátu), ktoré sa nachádza na území, ktoré je úplne obklopené územím cudzieho štátu alebo cudzích štátov. Pojem bol prevzatý z francúzskeho „exclave“, pôvodne pochádza z latinského „ex“ (z, vonku, preč) a „clavis“ (misa). (Encyklopedia.sk, 2021).

Ruská strana v kontexte s uvedenými aktivitami EÚ zmenila v roku 2002 vnímanie Kaliningradskej otázky. Dá sa konštatovať, že RF si začala uvedomovať potenciálnu hrozbu, ktorá by mohla nastať v dôsledku straty ruskej kontroly nad Kaliningradom. Hlavným cieľom ruskej politickej garnitúry bolo ukázať EÚ, že zmienená oblasť je neoddeliteľnou súčasťou RF. Kaliningradská oblasť ako taká nemá prostriedky alebo zdroje na vykonávanie vlastnej zahraničnej politiky a len RF určuje jej smer, ktorým sa má uberať. Ruské záujmy a ciele sú s ňou neodlučiteľne spojené a RF si uvedomuje jej dôležitosť v regióne (Gänzle – Müntel 2011, s. 60).

V roku 2008 ruská vláda napomínala členské krajiny NATO z dôvodu potenciálneho jednaní o rozmiestení protiraketových zariadení na území Českej republiky a Poľska. RF na základe potenciálne úspešných jednaní naznačila odvetnú akciu v rozmiestení jadrových zbraní práve na území Kaliningradu. To sa nakoniec aj stalo a jadrové zbrane tam boli rozmiestnené. RF využíva toto strategické územie na napĺňanie svojich bezpečnostných cieľov okrem iného aj práve rozmiestnením svojich vojenských síl (napr. jednotky Baltickej flotily, jednotky pozemných síl – tankové, motorizované a delostrelecké jednotky, radar ďalekého dosahu Voronež, jednotky protiletadlovej obrany S-400, taktické balistické rakety Iskander-M) (Ivanauskas – Keršanskas – Kasčiūnas 2017, s. 144 – 155).

Kaliningradská otázka vnáša do pobaltského regiónu bezpečnostné hrozby, ktoré by v prípade konfliktu mohli viesť k destabilizácii celého regiónu. Jednou z významných bezpečnostných hrozieb v spojitosti s Kaliningradom bol záujem o uvedené teritórium, ktoré po rozpade Sovietskeho zväzu prináležalo RF, avšak niektorí aktéri v regióne to spochybňovali. Aktéri požadovali rozdelenie oblasti medzi susediace štáty, čo ale bolo od začiatku nepravdepodobné. Strata Kaliningradu, tak významnej strategickej oblasti v Baltskom mori z pohľadu bezpečnostnej otázky, by bola pre ruskú vládu nepredstaviteľná (Ivanauskas – Keršanskas – Kasčiūnas 2017, s. 124).

5 REAKCIE NATO NA BEZPEČNOSTNÉ HROZBY V POBALTSKOM REGIÓNE

Bezpečnostné hrozby, konflikty a agresie na celom svete, ktorým členské krajiny NATO v 21. storočí čelia, kladú vysoké požiadavky a spôsobilosti na ich komplexné riešenie. V koncepte NATO je hlavným cieľom spájať úsilie svojich členských štátov, aby predchádzali potenciálnym bezpečnostným hrozbám. Dôvod je úplne jasný, keďže v súčasnosti viacerí členovia nemajú takú silnú schopnosť, aby čelili bezpečnostným hrozbám samostatne. Z pohľadu NATO je preto príprava na kolektívnu obranu v súčasnosti rozhodujúcou úlohou. Z uvedeného sa stáva hlavným pilierom obrana členských krajín NATO, ktorá musí predchádzať ozbrojeným konfliktom a bezpečnostným hrozbám s minimalizovaním sporov a konfliktov. Základným princípom sa stáva ochrana hodnôt tzn. sloboda, demokracia, dodržiavanie ľudských práv a zákonov.

Obranná stratégia NATO uvádza do popredia aspekt odstrašenia. Ťažiskom vojenskej politiky NATO je „Akčný plán pripravenosti“ (RAP – z angl. Readiness Action Plan). RAP bol schválený na samite NATO vo Walese v roku 2014. Jeho cieľom bolo zabezpečiť pripravenosť NATO reagovať rýchlo a účinne na možné bezpečnostné hrozby. V rámci kolektívnej obrany NATO, ide o najväčšie posilnenie od rozpadu Sovietskeho zväzu. Udalosti v roku 2014, vrátane ruskej anexie Krymu, iniciovali väčšiu obrannú spoluprácu v celom pobaltskom regióne.

Pobaltské štáty vnímali ukrajinskú krízu a ruskú reakciu so zvýšenou senzitivitou. Prípadná konfrontácia s ruským susedom by sa odohrávala v úplne inom bezpečnostnom prostredí a za odlišných charakteristík použitia silových prostriedkov, než tomu bolo v prípade obsadenia Krymu a ozbrojeného konfliktu na východe Ukrajiny (Stojar 2015, s. 36). Napriek tomu ruské aktivity vyvolali obavy z ruskej agresie a straty územnej celistvosti pobaltského regiónu (jeho jednotlivých štátov).

Pôsobenie RF voči Ukrajine v roku 2014 narušilo takmer generáciu trvajúceho relatívneho mieru, bezpečnosti a stability medzi RF a jej západnými susedmi. Zároveň to vyvolalo obavy z jej možných intervencií do ďalších krajín, ktoré patrili do Sovietskeho zväzu. Z pohľadu pobaltských štátov a ich západných spojencov to vyvolalo znepokojenie možného útoku RF práve do Pobaltia. Sú tu isté podobnosti ale aj rozdiely. Ukrajina a aj pobaltské štáty boli súčasťou Sovietskeho zväzu a obidva regióny majú vysoké percento rusky hovoriaceho obyvateľstva. Zásadný rozdiel je v tom, že na rozdiel od Ukrajiny, pobaltské štáty sú členmi NATO.

Hypoteticky je možné vychádzať zo snahy RF ovládnuť pobaltské štáty. V tom prípade by sa pravdepodobne základom ruského úsilia stala mobilizácia rusky hovoriaceho obyvateľstva Estónska a Lotyšska so silnou proruskou agendou, podporovaná ruskými špeciálnymi silami, ktoré by do uvedených štátov prenikli. Súbežne s generovaním nestability v Pobaltí, by RF pravdepodobne rozmiestnila mohutné konvenčné sily pozdĺž hranice pobaltských štátov, s najväčšou pravdepodobnosťou pod zámienkou vojenského cvičenia. To by malo značný odstrašujúci účinok na vlády pobaltských štátov v zmysle, že akékoľvek kroky podniknuté proti proruským rebelom by poskytli RF zámienku na masívny konvenčný útok, napríklad uplatnením práva na obranu ruských krajanov (Rác 2018, s. 37).

Na posúdenie možných výsledkov konvenčného útoku silami RF je možné využiť výsledky výskumu renomovaných nezávislých inštitúcií, ktoré majú v uvedenej oblasti skúsenosti a dostatočný potenciál. Jednou z takých je prestížna americká výskumná organizácia Research and Development Corporation (RAND), ktorá sa zaoberá vývojom politických riešení s využitím analytických metód a počítačových (technologických) nástrojov. Ide o neziskovú, nezávislú organizáciu, ktorá sa angažuje

výlučne vo verejnom záujme a poskytuje realizovateľné riešenia založené na širokom spektre faktorov, dôkladnej analýze a výskumu⁶.

Výskumná organizácia RAND zrealizovala od leta 2014 do jari 2015 sériu vojnových hier, ktorých témou bola potenciálna invázia RF do pobaltských štátov. Podnetom na realizáciu uvedených vojnových hier bolo práve pôsobenie RF voči Ukrajine v roku 2014. Cieľom vojnových hier bolo simulovať útok RF na pobaltské štáty a otestovať spôsobilosť a schopnosť jednotiek pobaltských štátov a jednotiek NATO pri obrane uvedeného územia.

Na vojnových hrách sa podieľali analytici organizácie RAND, americkí vojenský odborníci pozemných síl, vzdušných síl, námorníctva a námornej pechoty a americkí a európski vojaci priamo pôsobiaci v štruktúrach NATO. Hlavným nástrojom na realizáciu vojnových hier bola niekoľkokrát opakovaná realizácia cvičení na mape v mierke 1:500 000, pretože existujúce modely obsahovali množstvo neznámych a neistôt (Shlapak – Johnson 2016, s. 12).

Dôležitú rolu v úvahách o výsledkoch potenciálnej invázie RF do Pobaltia zohráva geopolitická situácia v regióne. Na jednej strane je to spoločná hranica RF s Estónskom a Lotyšskom na východe, ale aj spoločná hranica s Litvou na západe. Pozemné prepojenie s najbližším členským štátom NATO (Poľskom), ktoré zásadným spôsobom ovplyvňuje možnosti nasadenia vojenských síl, spočíva v približne 150 km širokom koridore⁷ na juhu Litvy.

Obdobne dôležitú rolu pri plánovaní a realizácii vojenských operácií hrá terén. Terén v pobaltskom regióne je otvorený, s veľkými plochami, pomerne dobre vybudovanou infraštruktúrou ciest a len s niekoľkými veľkými riekami, ktoré slúžia ako prírodné obranné línie a prekážky pohybu. Na druhej strane územie všetkých troch pobaltských štátov je pokryté lesmi, jazerami a močiarimi, ktoré môžu sťažiť mobilitu kolesovej techniky.

Priebeh simulovanej invázie zásadne ovplyvňujú reálne dostupné vojenské sily a prostriedky so zohľadnením ich skutočných technických parametrov a spôsobilostí. V rokoch 2014 – 2015 neboli v pobaltských štátoch rozmiestnené žiadne sily NATO⁸. Preto by sa vlády troch pobaltských štátov v uvedenom období, v prípade ruského vojenského útoku, nemohli spoliehať v prvých niekoľkých dňoch na iné než ich vlastné malé ozbrojené sily. Do úvahy pripadalo nasadenie vybraných jednotiek krajín NATO (USA, Veľká Británia, Francúzsko, Nórsko, Dánsko, Kanada), kde však musel

⁶ Viac pozri na www.rand.org.

⁷ V niektorých zdrojoch sa uvádza názov „Kaliningradský koridor“ (angl. Kaliningrad corridor) (Shlapak – Johnson, 2016) a v niektorých sa uvádza názov „Suwalský koridor“ (angl. Suwalki Corridor alebo Suwalki Gap) (Veebel – Sliwa, 2019).

⁸ Výnimkou bola misia s názvom „Baltic Air Policing“, ktorá obvykle pozostávala zo štyroch stíhačiek a príslušného podporného personálu v sile 50–100 osôb. Viac pozri na <https://ac.nato.int/missions/air-policing/baltics>.

byť zohľadnený čas na ich premiestnenie do priestoru nasadenia. Na strane RF to boli reálne sily rozmiestnené v Západnom vojenskom okruhu a v Kaliningradskej oblasti. Zo simulácie vyplynulo, že ruské sily by vstúpili do Rigy a/alebo Tallinu⁹ v rozmedzí 36 až 60 hodín (Shlapak – Johnson 2016, s. 5).

Výsledky vojnových hier mohli podnietiť širokú diskusiu v NATO, čo mohlo ovplyvniť priority obrany členských krajín NATO. V súlade s RAP bolo v júli 2016 vo Varšave schválené posilnenie obrany a odstrašenia. Má poskytnúť Aliancii široké spektrum spôsobilostí na obranu územia členských krajín NATO, ich obyvateľstva, vzdušného priestoru, námorných ciest a koridorov. Prioritou je obrana pred bezpečnostnou hrozbou, alebo rizikom z iného než západného smeru (De Pedro a kol. 2017, s. 24).

Kľúčovým cieľom a úlohou posilnenia obrany a odstrašenia je súhrn opatrení na posilnenie kolektívnej obrany, so zameraním sa na tzv. východné krídlo. Z uvedených dôvodov bolo schválené „Posilnenie predsunutej prítomnosti“ (eFP – z angl. enhanced Forward Presence) NATO v Poľsku, Litve, Lotyšsku a Estónsku. Tento záväzok potvrdzuje aktivitu členských krajín NATO, že prípadný útok na jej člena bude považovaný za útok na celú Alianciu. Bojové skupiny (BG eFP – z angl. Battle Groups eFP) tvoria mnohonárodné práporové sily v každom z uvedených štátov s ich neustálou prítomnosťou. Ich poslaním je zabezpečovať úlohy v spolupráci s ozbrojenými silami pobaltských štátov a Poľskej republiky¹⁰ (Leuprecht 2020, s. 3).

BG eFP alebo aj „model eFP“ sa vytvoril za účelom iniciatívy preukázania pripravenosti NATO nasadiť v prípade bezpečnostnej hrozby až 30 práporov, podporovaných vzdušnými silami a námorníctvom do 30 dní kdekoľvek v Európe. Model nasadenia je flexibilný a jeho podstatou je skrátiť reakčný čas pohotovosti, ktorý vylepšuje proces odstrašenia, čo znamená rýchlejšiu a pohyblivejšiu reakciu síl NATO. Model nasadenia eFP môžeme definovať ako synonymum odstrašenia a kolektívnej obrany (Leuprecht 2020, s. 5).

Z pohľadu prítomnosti bojových skupín je Pobaltský región rozdelený do troch sektorov, ktoré zohľadňujú územie jeho jednotlivých štátov. Sektor v Estónsku je v zodpovednosti Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska s podporou Dánska, Francúzska a Islandu. Sektor v Litve je v zodpovednosti Nemecka s podporou Belgicka, Českej republiky, Islandu, Holandska a Nórska. Sektor v Lotyšsku je v zodpovednosti Kanady a tu má zastúpenie aj Slovenská republika (SR). Ďalej sú to

⁹ Dá sa predpokladať, že ruské vojenské sily by viedli hlavný útok priamo na Lotyšské hlavné mesto Rigu a na Estónske hlavné mesto Tallin. Dôvodom by pravdepodobne bola prioritou RF zabezpečiť ochranu väčšiny etnických ruských občanov žijúcich hlavne v oblasti na severovýchode Estónska. Túto stratégiu je možné dedukovať na prípade anexie Krymu kde etnickí Rusi tvoria až ¾ obyvateľstva. V prípade Estónska a Lotyšska ruská menšina tvorí ¼ ich obyvateľstva.

¹⁰ Vzhľadom na ciele tohto príspevku, nebudeme ďalej venovať pozornosť eFP v Poľskej republike, ale zameriame sa len na pôsobnosť v pobaltských štátoch.

Albánsko, Česká republika, Taliansko, Čierna Hora, Poľsko, Slovinsko a Španielsko. Členovia krajín NATO demonštrujú partnerstvo mnohonárodného transatlantického zväzku pripraveného reagovať na prípadné bezpečnostné hrozby v súlade s čl. 5 Severoatlantickej zmluvy. Bojové skupiny NATO sú súčasťou najväčšieho posilnenia kolektívnej obrany NATO v súčasnosti (LC.NATO, 2021).

Pobaltská regionálna obranná spolupráca je stále neúplná a nedosahuje plný potenciál. Do popredia sa stále stavajú len ekonomické a politické ciele. Prioritou každej pobaltskej krajiny je len bilaterálna spolupráca s hlavným členom zodpovednosti BG v danej krajine. Ak sa nebude viac usilovať o posilnenie multilateralizmu, bezpečnostná štruktúra v pobaltskom regióne prevezme charakter „rozdeľovača“. V tomto prípade to znamená, že zodpovedná krajina za daný sektor BG má vybudované silné väzby s pobaltským partnerom, ale naopak pobaltskí partneri medzi sebou a ostatnými členmi majú vybudované slabé väzby. Litva nakupuje hlavné zbrojné systémy od Nemecka a Estónsko má vybudovanú obrannú spoluprácu s Veľkou Britániou. Partneri v BG eFP by mali nasadenie chápať nielen ako taktické nasadenie, ale skôr ako príležitosť na rozvoj súdržnosti a kolektívnej spolupráce. Participujúci členovia NATO v BG eFP musia vytvoriť operatívne partnerstvo a preukázať synergiu, ktorú môžu jednotliví partneri využiť na uplatnenie spolupráce pri rokovanom stole NATO (Leuprecht 2020, s. 7).

V rámci zhodnotenia reakcie na bezpečnostné hrozby v pobaltskom regióne musíme uviesť to najpodstatnejšie. Väčšia vojenská interakcia na východnom krídle zo strany NATO môže signalizovať bezpečnostné hrozby zo strany RF. Destabilizácia v regióne a slabé zabezpečenie odstrašenia a budovania obrany NATO, by viedlo k obavám a nefunkčnosti vydaných opatrení v RAP. Nepostačujúca vojenská sila bez značných prostriedkov v regióne by viedla k potenciálnej bezpečnostnej hrozbe zo strany RF, čo by narušilo bezpečnosť a stabilitu v NATO a EÚ. Avšak Taliansko a Španielsko (členovia BG eFP v Lotyšsku) sa vyjadrili, že RF nepožadujú za bezpečnostnú hrozbu. Do popredia dávajú bezpečnostnú hrozbu v podobe nelegálnej migrácie z juhu cez Stredozemné more. Ich nasadenie v rámci BG eFP je založené na princípe posilnenia, odstrašenia a kolektívnej obrany NATO pred akoukoľvek vzniknutou bezpečnostnou hrozbou.

SR deklarovala svoj príspevok do eFP s cieľom demonštrovať súdržnosť NATO a odhodlanie podieľať sa na eliminácii potenciálnych bezpečnostných hrozieb, zvýšiť úroveň interoperability a prispieť k opatreniam odstrašenia a zabezpečiť v prípade zlyhania týchto opatrení pripravenosť plniť operačné úlohy BG eFP v Lotyšsku (BG eFP LVA). Ozbrojené sily SR (OS SR) pôsobia v sektore zodpovednosti Kanady a od roku 2018 majú v rámci príspevku eFP nasadené sily v Adaži v Lotyšskej republike v počte do 152 profesionálnych vojakov. Vykonnávajú nepretržité zabezpečenie v personálnej, operačnej, logistickej, komunikačno-informačnej a zdravotníckej oblasti. V rámci pôsobenia bola do decembra 2020

nasadená mechanizovaná rota, čaty opráv a prepravy. Od decembra 2020 ich nahradila delostrelecká jednotka, ktorá plní úlohy výcviku. Zároveň v rámci spolupráce s miestnou políciou je nasadená vojenská polícia SR a ďalší podporný personál, ktorý plní široké spektrum úloh. SR plánuje v budúcom období pokračovať v príspevku eFP a tým jednoznačne deklarovať plnenie záväzkov preukazujúcich solidaritu medzi členskými krajinami Aliancie (MOSR, 2021).

V súčasnosti by sme mohli zhodnotiť nasadenie eFP v pobaltskom regióne ako experiment pre širšiu obrannú spoluprácu medzi členskými krajinami NATO. Pôsobenie SR v BG eFP LVA pod velením Kanady je nezvyčajné. Kanada nie je európskou krajinou a prístup mimoeurópskych členov NATO k bezpečnostným otázkam a k obrane ako takej (vrátane vynakladania finančných zdrojov) sú iné než tých európskych (Ušiak – Ivančík 2014, s. 10).

Hrubý domáci produkt (HDP) Kanady je síce rovnaký ako HDP Nemecka avšak jej politická náročnosť a ekonomické záujmy sú značne menšie ako je to v popredných krajinách EÚ. Kanada sa stala dôveryhodným partnerom, ktorý si zakladá na liberálnych medzinárodných hodnotách. Tieto hodnoty sú v regióne význačne zdieľané. Zároveň Kanada preukázala svoju operačnú pripravenosť a vďaka účasti Talianska a Španielska je BG eFP LVA dobrým testovacím operačným prostredím pre rozvoj transatlantických, ale aj transeurópskych operačných síl (Leuprecht 2020, s. 6).

V rámci troch BG eFP má Kanada jedinečnú pozíciu na to, aby využila svoje postavenie, spôsobilosti a rozmanitosť rozvíjať spoluprácu medzi členmi krajín NATO. Jej cieľom je motivovať „menšie“ krajiny k posilneniu bezpečnostných a operačných väzieb v regióne. Zlepšenie operačnej synergie a efektívnosti medzi „menšími“ a „väčšími“ spojencami poskytuje spoločný vojenský a politický vplyv a podieľa sa na posilnení multilateralizmu. Lepšia operačná pripravenosť, efektívne postupy odstrašovania a kolektívny prístup obrannej iniciatívy vedené Alianciou buduje celkovú pripravenosť, interoperabilitu a účinný systém síl Aliancie.

6 MOŽNÉ SCENÁRE VÝVOJA SITUÁCIE V POBALTSKOM REGÍONE

Pri vytváraní možných scenárov pôsobenia RF vo vzťahu k Pobaltiu je potrebné brať do úvahy minulé ruské aktivity a terajší ruský potenciál ako aj aktivity a potenciál ostatných aktérov v uvedenom regióne. Zhodnotením doterajšieho vývoja situácie v Pobaltí a posúdením možností zúčastnených aktérov je možné vytvoriť niekoľko scenárov. Niektoré z nich sú veľmi málo pravdepodobné a zaoberať sa nimi by bolo kontraproduktívne.

K tým relevantným (aj keď diskutabilným) patrí:

- Rezignácia Západu a prenechanie Pobaltia do sféry pôsobnosti RF,
- Ozbrojená konfrontácia NATO a RF,

- Snaha RF ovládnuť Pobaltie s využitím informačných operácií.

Prenechanie Pobaltia do sféry pôsobnosti RF v záujme vyhnúť sa ozbrojenému konfliktu by zapríčinilo úplné narušenie dôvery a schopností NATO. Zároveň by narušilo podstatu viac než 70 ročnej zmluvy o kolektívnej obrane svojich členských krajín Aliancie. Bol by to vážny zásah do medzinárodných vzťahov. V čase uplatňovania RAP a nasadenia eFP nie je relevantné tento scenár ďalej rozpracovávať.

Obdobne by vážny zásah do medzinárodných vzťahov znamenala aj ozbrojená konfrontácia NATO a RF. V súčasnosti je priamy ozbrojený útok na člena NATO nepravdepodobný. Napriek tomu, že pravdepodobnosť uvedeného scenára je nízka, je možné (potrebné) sa mu do istej miery venovať. Zo strategického pohľadu je potrebné pripomenúť článok 5 Severoatlantickej zmluvy (a možnosť uplatnenia práva o kolektívnej obrane podľa článku 51 Charty OSN). Ten vyjadruje myšlienku, že akýkoľvek útok proti jednému alebo viacerým členským krajinám sa bude považovať za útok proti všetkým. To vytvára záväzok pre členské krajiny NATO prísť na pomoc pobaltským štátom, ak by RF usilovala o aktívnu a násilnú destabilizáciu regiónu.

Prezident USA Barack Obama (politický predstaviteľ najsilnejšieho člena Aliancie) v prejave z 3. septembra 2014 v estónskom hlavnom meste Tallin, dôrazne tento záväzok potvrdil slovami: „...*budeme brániť územnú celistvosť každého jedného spojenca, pretože obrana Tallinu, Rigy a Vilniusu sú rovnako dôležité ako obrana Berlína, Paríža či Londýna...*“ (The White House, 2014).

Napriek silným slovám prezidenta USA, séria vojnových hier v rokoch 2014–2015 až veľmi jednoznačne preukázala že NATO nebolo dostatočne pripravené na obranu pobaltských štátov (Shlapak – Johnson, 2016, s. 1). V súčasnosti sú sily NATO v Pobaltí navýšené o 3 prápory čo zásadným spôsobom pomer vojenských síl v regióne nezmenilo.

Ozbrojené sily pobaltských štátov, či už v prípadnej kombinácii s nasadením BG eFP alebo bez nich, nie sú dostatočne silné na adekvátnu reakciu proti rýchlej a silnej ruskej vojenskej intervencii. Treba kalkulovať s časom minimálne týždeň, aby mohli byť ďalšie jednotky NATO nasadené na posilnenie obrany Pobaltia, tak aby sa vyrovnali sily.

Dá sa predpokladať, že zabrániť ruskej vojenskej intervencii by bolo možné iba nasadením primerane vynaloženej vojenskej sily. Tú je možné nasadiť buď redislokáciou už existujúcich, alebo výstavbou nových vojenských jednotiek. V prvom prípade by to bolo menej nákladné avšak realizovateľné iba za predpokladu, že v mieste súčasnej dislokácie „nebudú chýbať“. V druhom prípade by išlo o enormnú finančnú záťaž a je otáznke kto v rámci NATO by bol ochotný uveďené náklady znášať. Na druhej strane je potrebné podotknúť, že aj pre RF by sa jednalo o finančne veľmi nákladnú záležitosť a je otáznke, či by sa na takúto aktivitu podujala po výdavkoch vynaložených na aktivity na Ukrajine.

Na príklade pretekov v zbrojení medzi Východom a Západom v čase Studenej vojny také niečo však nie je možné vylúčiť. Je možné polemizovať, že by mohlo ísť o jeden z možných strategických cieľov RF. Tým by mohla byť snaha poukázať na neschopnosť NATO chrániť svojich strategicky najzraniteľnejších členov Aliancie. Nasledovala by nedôvera a oslabenie kolektívneho odhodlania členov Aliancie.

Snaha RF ovládnuť Pobaltie s využitím informačných operácií sa javí zo zmienených scenárov ako najpravdepodobnejšia. Tento scenár by bol z pohľadu RF rozhodne relevantnejšou témou v prípade, že takejto konfrontácii by boli pobaltské štáty vystavené samé (nie je podstatné či už ako samostatné štáty, alebo ako ich dvoj či troj koalícia). V krajnom prípade by, v snahe zvrátiť súčasnú prozápadnú orientáciu pobaltských štátov vo svoj prospech, mohlo ísť z ruskej strany o masívnu mobilizáciu síl v rusko-jazyčnom obyvateľstve pobaltských štátov a ich nasadenie by znamenalo krvavú vojnu s vysokým počtom obetí na oboch stranách.

Dá sa povedať, že v súčasnosti skutočná bezpečnostná hrozba spočíva v pomerne veľmi silnom pôsobení voči pobaltským štátom na báze informačných či psychologických operácií¹¹. Cieľom ich pôsobenia je úplne narušiť akúkoľvek dôveru v čokoľvek. Destabilizácia spôsobí nedôveru v súčasný stav a tým sa zníži vplyv Západu v ruskom blízkom zahraničí. Na tomto základe je možné presadzovať myšlienku, že obyvateľstvo pobaltských štátov čaká bezpečná budúcnosť iba ak spoja svoj osud so záujmami Ruska (Mölder 2020, s. 122).

7 ZÁVER

RF hľadá od rozpadu Sovietskeho zväzu svoje miesto v usporiadaní súčasných medzinárodných vzťahov. V koncepciách ruskej zahraničnej politiky od roku 1993 až do súčasnosti vyjadruje svoj záujem o reštartovanie a nadviazanie nových vzťahov nie len s pobaltskými štátmi, ale aj s ostatnými krajinami bývalého Sovietskeho zväzu. RF na prelome milénia vystupuje ako plnohodnotný člen medzinárodného spoločenstva, ktorý má za cieľ napomáhať ku stabilite a zabezpečovaniu trvalého mieru. Za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu považuje medzinárodný terorizmus, na čo kladie hlavný dôraz v globálnom bezpečnostnom prostredí.

Zo strany RF je naďalej vyjadrovaný negatívny postoj k politike NATO v súvislosti s jej rozširovaním smerom k hraniciam RF. To sa týka aj integrácie pobaltských štátov do Aliancie v roku 2004. Tento postoj pramení najmä z prevahy vojenského charakteru Aliancie nad politickými. Zmenu je vidieť i vo vzťahu k EÚ, kde za istý predel je možné považovať rok 2000. Súvisí to s napĺňaním integračných aktivít EÚ s cieľom vytvoriť z EÚ plnohodnotné centrum moci v systéme multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov.

¹¹ V niektorých zdrojoch v angličtine sa stretávame s pojmom „Influence operations“. Doslovný preklad „Ovplyvňovacie operácie“ sa v slovenčine oficiálne nepoužíva a preto je na mieste použiť pojem „Psychologické operácie“.

Na rozdiel od strategických koncepcií NATO, ruské koncepcie označujú Alianciu, jej vojenský aspekt a jej rozširovanie za hrozbu svojich národných záujmov. Koncepcie zahraničnej politiky RF od roku 2008 poukazujú na problematiku Rusov žijúcich v zahraničí a v súvislosti s pobaltskými štátmi si vymedzujú za hlavný cieľ pomáhať ruskyhovoriacim obyvateľom týchto štátov. Zároveň RF nabáda ruských občanov k návratu späť do ruskej vlasti. Cieľom naďalej ostáva ochrana práv etnických Rusoch a ruských občanov so zameraním na ich vzdelanie, sociálne a pracovné podmienky.

Pre RF predstavuje EÚ kľúčového obchodného partnera. Dalo by sa povedať, že pobaltské štáty v ruskej ekonomike nie sú chápané ako životne dôležité, avšak svojou geografickou polohou sú pre RF podstatné a ekonomicky atraktívne. V dôsledku vstupu pobaltských štátov do EÚ bolo jasné, že RF stratí časť svojho ekonomického vplyvu na Pobaltí. Pobaltie otvorilo svoju ekonomiku viac západne a tým došlo k diverzifikácii ich trhu, čo znamenalo posilnenie a vymanenie sa z ekonomickej krízy, ktorej čelilo po rozpade Sovietskeho zväzu. To ale neznamenalo oslabenie obchodu s RF. Príkladom je Litva, ktorá po vstupe do EÚ zvýšila svoj vývoz do RF. Lotyšsko-ruské vzťahy vieme označiť za podobné tým Litovsko-ruským. Inou cestou sa vydalo Estónsko, ktoré svoju ekonomickú spoluprácu nasmerovalo k Fínsku, čo znamenalo zníženie ekonomickej závislosti od RF.

Po udalostiach v roku 2014 na Ukrajine, pobaltské štáty začali vnímať RF ako potenciálnu bezpečnostnú hrozbu. Napriek tomu bolo potrebné naďalej rozvíjať obchodnú spoluprácu, pričom je potrebné postupovať s vysokou obozretnosťou. Je nutné poznamenať, i keď ruské väzby na členské krajiny EÚ sú užšie, ruská pozícia na pobaltskom trhu je výrazná.

Kaliningradská oblasť je vnímaná ako významné geografické územie, ktorou si udržuje RF vplyv v oblasti Baltského mora. Cieľom ruskej zahraničnej politiky bolo poukázať, že Kaliningrad je strategickou súčasťou RF. Dôležitosť oblasti si RF začala uvedomovať v súvislosti s prístupovými jednami Estónska, Lotyšska a Litvy do EÚ. Pre EÚ predstavovala Kaliningradská otázka potenciálnu bezpečnostnú hrozbu, ktorá vychádzala z možnej militarizácie daného územia. V prípade ruskej militarizácie v Kaliningrade by hlavnou bezpečnostnou hrozbou bola destabilizácia regiónu. To by následne ovplyvnilo význačné a špecifické vzťahy medzi RF a pobaltskými štátmi. Zároveň by to ovplyvnilo spoluprácu medzi RF a EÚ.

Z výsledkov vojnových hier, ktoré realizovala organizácia RAND vieme jednoznačne vyhodnotiť, že NATO nemôže úspešne brániť územie svojich strategicky významných pobaltských členov. Ak by sa tak malo stať, bolo by potrebné nasadiť väčší počet vojenských jednotiek. Doplnením, alebo navýšením eFP BG NATO by sa vytvoril vyšší potenciál obranyschopnosti pobaltských štátov a v prípade ruskej invázie by sa vytváral časový priestor na nasadenie ďalších potrebných vojenských jednotiek. Na takéto odstrašujúci postoj by museli byť vyčlenené obrovské náklady v miliardách

dolárov alebo eur. Zároveň aj zo strany RF by museli byť vynaložené nemalé prostriedky.

Priamy útok na člena NATO je vysoko nepravdepodobný. Práve členstvom pobaltských krajín v NATO sa výrazne znížila hrozba otvorenej agresie v skúmanom bezpečnostnom prostredí. Avšak, ako sa ukázalo na prípade Ukrajiny, RF použila nové prostriedky – hybridný spôsob vedenia vojny, ktorej sa právom môžu obávať aj pobaltské štáty. Môže ísť o utajené akcie (spravodajské hry), ktorých cieľom je útok na integritu a politické vedenie krajiny. Práve útok na politické vedenie pobaltských štátov môže v prípade úspechu RF docieľiť zmenu smerovania krajín, napríklad aj opätovne na východ. Zvýšením výdavkov na obranu a zabezpečením eFP BG NATO sa aspoň čiastočne vytvára pocit bezpečia pre obyvateľov týchto krajín. Môžeme očakávať, že zvyšovanie výdavkov na obranu je len prvým krokom k vytvoreniu stabilného a bezpečného prostredia, ktoré by bolo schopné čeliť súčasnému a potenciálnemu budúcemu tlaku RF.

Udalosti na Ukrajine v roku 2014 výraznou mierou ovplyvnili geopolitické postavenie nie len v pobaltskom regióne, ale aj v celej Európe. Syntézou všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že postoje ku geopolitickému postaveniu RF sú v súčasnosti vysoko polarizované. Jednotlivé krajiny nasadené v eFP BG reagujú na RF ako bezpečnostnú hrozbu rôzne. Z našich dostupných informácií vyvodzujeme tvrdenie, že väčšina západných a európskych krajín začala po udalostiach na Ukrajine vnímať RF ako agresora, ktorý svojím konaním porušuje normy medzinárodného práva. Dôsledkom tejto pozície voči RF bolo prijatie rozsiahlych sankcií a ochladenie diplomatických vzťahov. Aj napriek súčasnému postaveniu môžeme očakávať, že v budúcnosti sa geopolitické postavenie RF bude meniť, a preto je potrebné v tejto téme udržiavať dialógy, pričom predložený príspevok má prispieť k ďalším takýmto výskumom.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BATER, J. H. (2021): Baltic states. [Online.] In: *Encyclopædia Britannica*, 2021. [Citované 15.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Baltic-states>>.
2. DE PEDRO, N. a kol. (2017): *Facing Russia's strategic challenge: Security developments from the Baltic to the Black Sea*. Belgium: European Parliament, 2017. 45 s. ISBN: 978-92-846-2198-9.
3. DUKHANIN, A. (2019): Perspektívy spolupráce Európskej únie a Ruskej federácie v oblasti energetiky. In: *Almanach*, 2019, roč. 14, č. 1, s. 5-15.
4. GÄNZLE, S. – MÜNTEL, G. (2011): Europeanization beyond Europe? EU impact on domestic policies in the Russian enclave of Kaliningrad. In: *Journal of Baltic Studies*, 2011, roč. 42, č. 1, s. 57-79.

5. HOLAS, L. (2012): Prehľad obsahu koncepčných dokumentov zahraničnej a bezpečnostnej politiky Ruskej federácie v rokoch 1993–2009. In: *Medzinárodne vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 1, s 108-129.
6. IVANAUSKAS, V. – KERŠANSKAS, V. – KASČIŪNAS, L. (2017): Kaliningrad Factor in Lithuanian – Russian Relations: Implications to the Security Issues of Lithuania. In: *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2017, roč. 15, č. 1, s. 119-149.
7. KARABESHKIN, L. (2006): Russian Baltic Policy – Coherent Incoherence. [Online.] In: *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2006. [Citované 18.10.2021.] Dostupné na internete: <<http://lfpr.lt/wp-content/uploads/2015/08/LFPR-19-Karabeshkin.pdf>>.
8. LC.NATO. (2021): Enhanced Forward Presence. Multinational Battlegroups. [Online.] In: *LC.NATO*, 2021. [Citované 07.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://lc.nato.int/operations/enhanced-forward-presence-efp>>.
9. LEUPRECHT, CH. a kol. (2020): Leveraging the eFP: Future Multilateral Cooperation. [Online.] In: *University of Waterloo*, 2020. [Citované 22.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/bksh>>.
10. MOROZOV, V. (2004): Russia in the Baltic Sea Region. Desecuritization or Deregionalization? In: *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 2004, roč. 39, č. 3, s. 317-331.
11. POP, A. (2016): From cooperation to confrontation: The impact of bilateral perceptions and interactions on the EU Russia relations in the context of shared neighbourhood. In: *Eastern Journal of European Studies*, 2019, roč. 7, č. 2, s. 47-70.
12. RYWKIN, M. (2015): Russia and the Near Abroad Under Putin. [Online.] In: *American Foreign Policy Interests*, s. 229-237, 2015. [Citované 18.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/10803920.2015.1080077>>.
13. MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. (2005): Foreign Policy Conception of the Russian Federation: (1993). [Online.] In: *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, s. 27-64, 2005. [Citované 18.10.2021.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctv10tq5n5.7>>.
14. MFARF. (2000): Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. [Online.] In: *FAS*, 2000. [Citované 11.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>>.
15. MFARF. (2008): Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. [Online.] In: *President of Russia*, 2008. [Citované 15.10.2021.] Dostupné na internete: <<http://en.kremlin.ru/supplement/4116>>.
16. MFARF. (2013): Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. [Online.] In: *MFA of Russian Federation*, 2013. [Citované 17.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/vwf5>>.

17. MFARF. (2016): Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016). [Online.] In: *MFA of Russian Federation*, 2016. [Citované 12.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/pvyf>>.
18. MÖLDER, H. (2020): Invisible Battlegrounds in the 21st Century: Psychological Warfare, Influence Operations and Their Impact on NATO's Future From the Baltic Perspective. In: *Towards #NATO2030: The Regional Perspective of the Baltic States and Poland*. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2020, s. 111-122. ISBN 978-9934-567-55-1.
19. MOSR. (2021): Predsunutá prítomnosť, Lotyšsko. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. [Online.] In: *Ministerstvo obrany SR*, 2021. [Citované 22.3.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/predsunutaprítomnost-lotyssko/>>.
20. RÁČZ, A. (2018): NATO's Enhanced Forward Presence: Changing the Escalation Dominance Calculus in the Baltic Sea Region. In: *UA: Ukraine Analytica*, 2018, roč. 14, č. 4. s. 36-42.
21. SHLAPAK, D. A. – JOHNSON, M. W. (2016): Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank: Wargaming the Defense of the Baltics. [Online.] In: *RAND*, 2016. [Citované 12.10.2021.] Dostupné na internete: <https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html>.
22. STOJAR, R. (2015): Konflikt na Ukrajině a ruský zásah: Nový způsob vedení hybridní války, nebo aplikace klasických postupů? In: *Vojenské rozhledy*, 2015, roč. 24, č. 1. s. 26-37.
23. The White House. (2014): Remarks by President Obama to the People of Estonia. [Online.] In: *The White House*, 2014. [Citované 18.10.2021.] Dostupné na internete: <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/03/remarks-president-obama-people-estonia>>.
24. UŠIAK, J. – IVANČÍK, R. (2014): Economy and defence in the NATO member states. In: *Economic Annals*, 2014, roč. 21, č. 7-8. s. 8-12.
25. VEEBEL, V. – SLIWA, Z. (2019). The Suwalki Gap, Kaliningrad and Russia's Baltic Ambitions. In: *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2019, roč. 2019, č. 2. s. 111-121.